

Pamětník: žena, věk 68 let, VŠ technického zaměření

Naše škola se účastní projektu „Velké a malé příběhy moderních dějin“. Jeho pomocí se mají studenti vžít do konkrétních osobních příběhů týkajících se událostí a nálad během sametové revoluce a cestě k ní. A protože se občas zmiňuješ o této době, chtěl bych tě požádat, abys mi o ní pověděla více a odpověděla na moje otázky. Začneme životopisnými daty a tvým souhlasem s použitím vzpomínek v mé školní práci.

S použitím mých vzpomínek a názorů samozřejmě souhlasím. Jak víš, je mi 68 let a mám vysokoškolské vzdělání technického zaměření. Protože jsem téměř celý život prožila v Praze, centru všech politických událostí naší země, mohu ti o nich vyprávět jako jejich přímý účastník, ovšem jen o těch, které se odehrávaly v mém soukromí, blízkém okolí a ve vypjatých situacích na ulicích. Začnu trochu zdaleka, protože události podzimu 1989 nepřišly náhle, postupně se k nim schylovalo. Ale to jsme si tenkrát ještě neuvědomovali.

Tak mi teď prosím řekni, jak jsi prožívala 70. a 80. léta.

Po invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968 nastala doba takzvané normalizace. Po politicích, kteří prosazovali tzv. socialismus s lidskou tváří, se k moci dostali politici, kteří byli ochotni kolaborovat s vládami okupačních mocností, hlavně Sovětského svazu. Pro mne a většinu lidí nastalo období ponížení, kdy nás nutili při pohovorech v zaměstnání k vyjádření loajality k režimu, dále pak období všedních dnů, které zahrnovaly starosti o rodinu, zaměstnání a shánky po předmětech denní potřeby. Pro nás to bylo období uzavření se do rodiny a společnosti nejbližších přátel, kterým jsme mohli důvěřovat. Osobní život jsme oddělili od veřejného, věnovali jsme se četbě literatury, kterou jsme získávali z knihoven starších přátel, ale i občas zajímavých knih, které u nás vycházely. Poslouchali jsme pravidelně cizí rozhlas, Svobodnou Evropu, BBC a Hlas Ameriky, abychom měli alespoň nějaký přehled o dění v zemích na západ od nás.

A to byla pouze 70. léta, nebo i 80.?

Především 70. léta, která se vyznačovala naprostou beznadějí na zlepšení poměrů. Až na pár statečných lidí jsme nevěřili, že se dožijeme pádu režimu. Když se ohlídím nazpět, vidím, že i v těchto letech byly náznaky pozdějších změn. V komunistické Číně po smrti vůdce Maa nastaly změny směrem k tržnímu hospodářství. Komunistické strany západní Evropy se odvracely od SSSR a hledaly vlastní cestu.

Ale to se mi zdá stále příliš vzdálené od naší země, aby nás to významně ovlivnilo.

Jistě, ale my jsme to prožívali a cítili, že se něco děje. A skutečně velká změna nastala v roce 1975, kdy se ve finských Helsinkách konala Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Tam se dohodlo 35 států na uznání hranic, které vznikly po 2. světové válce, jak žádal Brežněv, a na oplátku na dodržování lidských práv v signatářských zemích, jak žádaly západní země. Text Závěrečného aktu byl otištěn v novinách i u nás v Československu. Ve všech zemích socialistického tábora začala vznikat občanská disidentská hnutí.

Ted' už jste snad začali doufat v konec režimu...

Dělali jsme si velké naděje. Jak se ukázalo, komunistické vlády nebraly svůj podpis na helsinské smlouvě vážně. V samotném SSSR nastala represe odpůrců režimu. U nás vznikla v roce 1977 skupina disidentů kolem Jiřího Hájka a dramatika Václava Havla, která sepsala Chartu 77, ve které zveřejnila svoje požadavky. Reakcí moci byla represe signatářů a sympatizantů.

Kdy nastala změna?

Zatím očividně nenastala. SSSR v roce 1979 provedl invazi do Afghánistánu. Západ začal zbrojit a komunistické země odpověděly také zvýšeným vyzbrojováním. To ale zruinovalo jejich ekonomiku. Dopad to mělo i na nás. Zboží se z obchodů ztratilo a i na potraviny se stály fronty. Lidé začali dávat najevo svoji nespokojenost.

Jak se projevovale?

Nejdříve v Polsku koncem 70. let. Dělníci loděnic v Gdaňsku založili nezávislé odbory a z nich se zrodila Solidarność, nové opoziční hnutí. V SSSR zemřel Leonid Brežněv a nastoupil Michail Gorbačov. Chtěl komunismus očistit od Stalinova dědictví. V podstatě věřil v socialismus s lidskou tváří, jako u nás v roce 1968 Alexandr Dubček. Na 27. sjezdu KSSS vyhlásil heslo Glasnost a perestrojka tj. Otevřenost a přestavba.

Takže úplně změnil styl politiky v SSSR?

Ano, bylo tomu tak. Hlavní zásluhy Gorbačova byly, že ukončil studenou válku, snížil jadernou hrozbu a spolupracoval se Západem.

To bylo pozitivní, ne?

Pro nás ano, protože se SSSR vzdal výsady zasahovat do politiky socialistických zemí. O pár měsíců později došlo ve všech socialistických zemích k revoluci, komunistické vlády byly všude svrženy a nastal konec komunistického impéria.

A teď mi prosím řekni něco konkrétně o situaci u nás.

První velké protesty byly při oslavách státního svátku 28. října 1988 na Václavském náměstí, kdy byla demonstrace násilně rozehnána a řada účastníků zatčena a odsouzena (*výrazné byly již demonstrace a zásah proti nim 21. srpna – k výročí vpádu vojsk Varšavské smlouvy, pozn. red.*). V lednu 1989 všechna nezávislá sdružení vyhlásila Palachův týden, kdy se konaly demonstrace na památku 20. výročí upálení Jana Palacha. V říjnu 1989 začaly demonstrace v NDR. Převážně mladí lidé utíkali přes Maďarsko a Československo ze země. Uprchlíci obléhali pražské velvyslanectví SRN. Češi jim fandili a pomáhali jim. 19. listopadu 1989 padla Berlínská zeď a Němci mohli na západ přímo.

To se dělo u nás ještě za komunistické vlády?

Ano, ale už na jejím konci. Ještě před tím v létě vznikla petice Několik vět, žádající demokratické změny v naší zemi. Podepisovali ji studenti, herci a další lidé. Ti pak byli posíláni do vězení. Blížil se Den studentů k uctění památky Jana Opletala, zavražděného nacisty 17. listopadu, a studentská nezávislá sdružení i SSM (Svaz socialistické mládeže) zorganizovala v univerzitních městech shromáždění. V Praze to bylo na Albertově. Připojovali se i další lidé. Mezi nimi byl i tvůj otec, který potom s demonstranty šel do centra města. Na Národní třídě však čekaly řady policistů v helmách, se štíty a obušky. Studenti se zastavili, ukazovali „holé ruce“ a podávali policistům květiny. Ti však na rozkaz začali demonstranty mlátit, chytat je a odvádět do připravených antonů. Nastal zmatek a útek účastníků před tvrdými ranami, křik a tlačenice. Z telefonátů jsme se dozvěděli, že se v centru něco děje. Padla první slova o studentské stávce a o podpoře studentů herci pražských divadel. V prvních dnech protesty ležely na studentech a lidech z kultury. Uvědomili si, že musí zapojit do odporu i ostatní lidi, hlavně dělníky. Rozjeli se do pražských, kladenských a jiných továren a informovali dělníky o tom, co se děje a jaký mají cíl. Dokonce v přímém televizním přenosu (který byl předčasně ukončen) jsme viděli skupinu dělníků mezi studenty, jak jim vyjadřují podporu.

A co lidé v menších městech? Věděli o tom vůbec?

Většinou ne, pokud se k nim nedostaly narychlo napsané letáky nebo jim někdo nezatelefonoval. Z televize ani rozhlasu se to nedozvěděli. Studenti ale nemohli nést na svých bedrech celý proud událostí, a proto organizaci protestů převzali disidenti z okolí Václava Havla.

To ale mluvíš jen o Praze.

Ano, protože to tady začalo. V Bratislavě zase vzniklo hnutí Veřejnost proti násilí. Po vzniku Občanského fóra v Činoherním klubu se k těmto protestům připojili a vyslali do OF své zástupce. Také v Brně a Olomouci vznikla hnutí spolupracující s Prahou. Klíčovou roli sehrály Československá televize a rozhlas. Zprvu mohli omezeně informovat o událostech v republice, ale později již otevřeněji. Ulice se začaly plnit davy lidí, kteří protestovali proti tvrdému zásahu proti studentům. Byla to převážně generace jejich rodičů. Spontánně na agresi odpověděli, že si „své děti nenechají mlátit“ a vyšli do ulic. Herci a studenti se rozjeli po celé republice, aby pravidelně informovali o událostech v Praze. Armáda a milice měly pohotovost. Vzpomínám si na napětí v davu lidí shromážděných na Václavském náměstí, myslím, že to bylo 21. listopadu, kdy se mezi lidí rozneslo, že k Praze míří vojenské jednotky, aby zasáhly. Doufali jsme, že si to rozmyslí, protože by to byl masakr, kdyby napadli tento dav lidí, kteří stáli tak těsně jeden vedle druhého, že stěží projely sanitky ke kolabujícím lidem. Potom se z balkonu nakladatelství Melantrich ozvala informace, že právě dostali zprávu, že vojska a milice dostaly rozkaz opustit Prahu. Byla to úleva a veliká radost, které se nesly davem. Poté se demonstrace přenesly na Letenskou pláň, kde bylo více prostoru a bezpečí pro takovýto velký dav. Nedovedeš si představit to souznění všech lidí, jejich ohleduplnost a vzájemnou tolerantnost, která se projevila na Letenské pláni, kdy tolik lidí za naprostého ticha vyslechlo kající zповěď příslušníka zásahové jednotky na Národní třídě. To ti popisují, co jsme prožívali v ulicích jako jedni z davu. Na další vývoj se můžeš podívat do různých publikací nebo na internet. Já ti chci jen zprostředkovat atmosféru té doby. O vzniku Občanského fóra jsem ti už říkala. Potom nastal postupně ústup dosavadní vlády komunistů, díky spontánnímu nátlaku lidí a členů OF. Víím, že jsme si nedovedli představit, kdo by se mohl stát novým předsedou vlády, nebo prezidentem. Předsedou byl zvolen Alexandr Dubček a k všeobecné radosti všech prezidentem Václav Havel. Tím skončila stávka studentů, kteří se vrátili ke studiu.

Nakonec mi řekni, jak se dnes po 20 letech díváš na polistopadový vývoj.

To víš, že nová doba přinesla mnoho problémů, starostí a otázek. Ale přinesla svobodu. Už nikdo nahoře nemůže na tebe ukázat prstem, můžeš se bránit. Můžeš svobodně číst i psát, mít vlastní názor a netajit se jím. Politických stran je mnoho, ale jejich průkazy mají malou hodnotu. Je zajímavé, že někteří lidé, kteří prožili většinu života v nesvobodě, si na svobodu zvykají hůře. Vidí na nových časech více špatných stránek než mladší generace. Mladí jdou do všeho s větší důvěrou, odvahou i nadějí. Využívají samozřejmě možností, o kterých se nám ani nesnilo. Kdo má zájem, může plně rozvinout svá přání, touhy i talenty a možnost dělat dobro pro sebe i pro druhé. Může objevovat svět a hledat v něm i v sobě ty pravé hodnoty, ovšem i s rizikem bloudění. Případá mi, že to není špatný výsledek posledních dvaceti let.

Tak Ti děkuji za Tvůj čas, který jsi se mnou strávila při tomto rozhovoru. Byl velmi zajímavý a dozvěděl jsem se v něm mnoho nového.

Já jsem zase ráda, že se ve škole zúčastňujete takovýchto projektů, protože se v podání vám blízkých a známých lidí více přiblíží nedávná historie naší země.

